

quaderns

VIDES ITINERANTS

151

Jaume Flaquer Garcia

VIDES ITINERANTS:
Apunts per a una teologia interreligiosa de la migració

Jaume Flaquer García, sj.

INTRODUCCIÓ	3
1. TRADICIÓ JUEVA	
1. L'immigrant és un germà, no un estranger	5
2. Ser pelegrí en la vida	10
3. Pelegrinatges horitzontals i verticals	14
2. TRADICIÓ CRISTIANA	
1. Jesús, l'alliberador dels oprimits	15
2. El model de Jesús	17
3. Moviment ascendent i descendent	19
3. TRADICIÓ ISLÀMICA	
1. Històries d'acollida en l'Islam originari	23
2. El musulmà, un caminant	26
3. L'ascensió al cel del profeta	27
CONCLUSIÓ	29

L'origen d'aquest text prové de la conferència "Religió i immigració. Opció o deure", organitzada pel Grup de Treball Estable de Religions, el 15 de novembre de 2006.

Amb la col·laboració de:

Jaume Flaquer és professor de la Facultat de Teologia de Catalunya. Master en Estudis Islàmics

INTERNET: www.fespinal.com • Dibuix de la portada: Roger Torres • Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • R. de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • tel: 93 317 23 38 • fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix: Edicions Rondas S.L. • ISSN: 0214-6495 • Dipòsit legal: B-7489-07 • ISBN: 84-9730-xxx-x • Dipòsit legal: B-xxxxxx-07. Desembre 2007.

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el codi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona.

INTRODUCCIÓ

La immigració és un dels principals reptes que ha de ser afrontat per les societats occidentals i per Espanya d'una manera particular. Entre tots hem d'encarar el desafiament de crear una nova societat on hi participin tant els immigrants com els autòctons. No es tracta només d'aconseguir que els immigrants facin l'esforç d'integrar-se, ni tampoc que el país receptor es preocupi d'oferir una bona acollida a aquests nous ciutadans. El que cal és una veritable transformació social. El resultat d'aquesta no serà una suma dels elements culturals de cada una de les cultures que entren en relació. Les cultures no són "sumables" ja que hi ha elements que quedaran juxtaposats en la nova societat, altres que es mesclaran i prendran matisos de les diverses cultures i altres que resultaran senzillament contraris i incompatibles, com pot ser el cas de moltes lleis i normes d'estructuració social i política.

Les migracions són un repte per a tota la societat: no només per a la comunitat acollidora, sinó també per als mateixos immigrants. Normalment, seran les escoles i els serveis socials els primers que s'hauran d'adaptar per fer front a la nova composició social. No s'ha d'oblidar, tampoc, el repte lingüístic que suposa tota migració. Primer per

als mateixos immigrants, que saben que la majoria dels seus néts hauran perdut la seva llengua originària, si aquesta és distinta de la del país d'acollida; en segon lloc, per a l'idioma o idiomes autòctons, que inevitablement es veuran afectats de coloracions noves pel que fa a expressions i fonemes. Quan es tracta de llengües minoritàries d'un país, es pot plantejar el risc de la seva supervivència, ja que els immigrants aprendran en primer lloc la llengua majoritària.

Després dels reptes lingüístics i dels que es presenten en els serveis socials, i a mesura que les interrelacions entre els nousvinguts i els autòctons es van incrementant, apareixeran nous reptes pel que fa als sistemes de valors dels immigrants i dels autòctons. Hi ha valors que quedaran confirmats, però d'altres quedaran qüestionats en front de noves formes de veure i de valorar el món.

La qüestió religiosa no trigarà a presentar-se. Davant la nova pluralitat de religions no hi ha més remei que prendre posició. La relativa calma en què es vivia mentre una religió era hegemònica en un país queda bruscament alterada quan diverses religions han de conviure a causa de la globalització. Els europeus sabem, des de moltes generacions, que existeixen diverses religions

i sistemes de valors; però aquest coneixement no provoca dificultat ni dubtes interns fins que no es converteix en “experiència”, és a dir, fins que no es conviu de fet amb persones d’altres cultures i religions. La presència d’altres credos en el panorama social es converteix en un veritable repte per a les religions. No només perquè les altres “fes” qüestionen espontàniament “allò que sempre s’havia cregut”, sinó perquè s’ha de crear i acceptar un espai públic que sigui religiosament “neutre” sense que això impliqui ni laïcisme ni oblit de la importància social de certs credos i tradicions religioses.

A causa de tots aquests desafiaments, l’immigrant pot ser vist com un “perill” social, cultural o religiós; i això pot passar, tot i que l’immigrant pugui ser alhora benvingut des d’un punt de vista econòmic, especialment quan els fluxos migratoris es regulen d’acord amb les necessitats de l’economia.

La meua intenció en aquest escrit és obrir una perspectiva nova en la que l’immigrant no sigui vist ni com a un perill ni com a una oportunitat econòmica, sinó com a una figura de persona “lliure” i “alliberada”, que viu en recerca i que camina i avança amb esperança vers un futur incert. Ell és la persona capaç de deixar “el seu món” per tal de “néixer de nou”, en certa manera, escollint –ara sí– un nou país, una nova llengua i una nova cultura.

La perspectiva d’aquest treball serà ensem social, religiosa i espiritual, de

manera que pugui considerar-se com una “teologia interreligiosa de la migració”. Des d’una perspectiva religiosa, l’immigrant no és senzillament un pobre que ha de ser acollit, sinó també un model de vida davant de la societat d’acollida que viu ancorada i estàtica en la seva realitat. La societat d’acollida es situa normalment en la perspectiva de l’*ideal* i veu l’immigrant com una persona que s’ha d’endinsar en la nostra cultura, en la nostra realitat, on s’hi ha d’assenotar i estabilitzar. En canvi, des d’una altra perspectiva l’*ideal* no som nosaltres, sinó ell, ja que l’immigrant és símbol del qui viu desenganxat, descentrat, mentre que nosaltres som més aviat els qui vivim *encorats*, i, per tant, esclavitzats. Aquest fet canvia tots els papers i percepcions de la realitat des del nucli mateix de les religions. L’immigrant passa de ser un rebutjat a ser un model de vida.

Analitzarem separadament les tradicions jueva, cristiana i musulmana. En cada capítol veurem com cada una de les religions fonamenta *religiosament* la necessària acollida de l’immigrant. Després veurem com cada una de les religions té com a model les *vides itinerants*, és a dir, les vides d’aquelles persones que es “descentren”, que surten d’elles mateixes, de la seva terra, guiades *per Déu* per anar *vers Déu*. Finalment, veurem en cada capítol com no hi ha només pelegrinatges *horizontals* sinó també *verticals*, del món vers Déu i de Déu vers el món.

1. TRADICIÓ JUEVA

En el llibre de l'Èxode trobem que Déu dona al seu poble aquest manament: "No explotaràs ni oprimiràs l'immigrant, perquè vosaltres vau ser també immigrants a Egipte" (Ex 22,20).

1. L'IMMIGRANT ÉS UN GERMÀ, NO UN ESTRANGER

Donar bona acollida a l'immigrant no és només una recomanació dirigida al jueu pietós *si vol ser perfecte*. No és una cosa deixada a la bona voluntat de l'individu, sinó que és una cosa manada per la Llei. Per tant, no es situa en el nivell del que després s'anomenaria *caritat supererogatòria* sinó en el de la justícia. A més, es tracta d'un manament que es troba en l'important capítol 22 del llibre de l'Èxode, formant part de la recopilació legislativa que s'anomena *Codi de l'Aliança*. I és significatiu que aquest manament no es fonamenti en un *imperi abstracte* sinó que s'arrela en l'experiència pròpia del poble d'Israel: també el poble fou estranger i immigrant.

Pel fet d'apel·lar a la pròpia història del poble, el Déu dels jueus situa l'immigrant no com aquell *altre* que ve a competir pels recursos de la terra; ni tampoc com aquell *altre* que ve a posar en crisi el sistema establert. L'immigrant no és un *altre* sinó un *igual*, ja que és immigrant com ho havia estat el poble d'Israel. L'immigrant no és un *altre*, sinó un *germà*. Essent *igual* és immigrant perquè ve de lluny; però no és *estranger* perquè no és estrany. És algú que parla al poble d'Israel de la seva pròpia història (i a nosaltres, de la nostra). El manament d'acollir l'immigrant és, doncs, un manament de *fraternitat*.

1.1. Migració vers l'esclavatge o vers l'alliberament

La migració és quelcom que defineix essencialment el poble d'Israel. Aquest no és només migrant des que sortí d'Egipte, sinó que ja ho era des dels inicis de la seva existència com a poble, des de la sortida d'Ur de Caldea. En el Deuteronomi és Déu mateix qui defineix la identitat del poble a partir de la seva història migratòria. Això és molt important, perquè aquesta identitat està formulada solemnement per Déu a fi que pugui ser un referent del poble per sempre. En el Deuteronomi Déu posa en boca de Moisès aquestes paraules:

Quan hagi entrat al país que el Senyor, el teu Déu, et donà en heretat, quan ja el posseïxis i l'habitis, diràs això: "El meu pare era un arameu errant, que va baixar a Egipte i va viure-hi com a immigrant amb les poques persones que l'acompanyaven. Allà es convertí en una gran nació, forta i nombrosa. Els egipcis ens maltractaren, ens oprimiren i ens imposaren treballs pesats. Llavors vam implorar l'ajut del Senyor, Déu dels nostres pares, i ell escoltà el nostre clam: veié la nostra dissort, les nostres penes i la nostra opressió. El Senyor ens va fer sortir d'Egipte amb mà forta i amb braç poderós, enmig de gestes esglaiadores i entre senyals i prodigis; ens va fer entrar en aquest lloc i ens donà aquest país, un país que regalima llet i mel." (Dt 26, 1ss).

En aquest text veiem com en la migració hi ha dos moviments: un que porta a ser esclau en una terra estrangera i un altre que porta a l'alliberament. Es tracta de dues experiències contraposades que els immigrants poden també viure en la nostra terra: sentir-se esclavitzats

o sentir-se alliberats. Això dependrà de les condicions d'acollida que aportí la societat. Es tracta d'un alliberament quan tots els qui surten dels seus països, fugint de la fam, la guerra, la persecució política o un futur desesperançat, troben aquí una terra de llibertat i d'oportunitats. En canvi, aquesta terra serà per a molts terra d'esclavatge si són explotats amb salaris humiliants, si se'ls neguen els papers per poder treballar, si no se'ls lloguen habitatges perquè són estrangers, etc. Depèn de nosaltres, doncs, que els immigrants visquin, o bé l'experiència d'esclavatge dels israelites d'Egipte, o bé la dels qui es troben *com a casa*, és a dir, en la seva *terra promesa*.

1.2. L'alliberament ha d'arribar als pobres i als marginats

En un altre text del Deuteronomi hi trobem, de nou, el precepte de sostenir l'immigrant, igual que els levites (d'una tribu que no posseïa terres), les vídues i els orfes:

Cada tres anys, serà l'any del delme. Llavors separa la desena part de les teves collites, posa-la a disposició dels levites, dels immigrants, dels orfes i de les vídues, perquè puguin menjar fins a saciar-se en les teves ciutats. Després declara davant el Senyor, el teu Déu: "Senyor, no he guardat a casa meva res del que t'està consagrat. Ho he posat a disposició dels levites, dels immigrants, dels orfes i de les vídues, tal com m'havies manat. No he violat cap d'aquests teus manaments ni els he oblidat." (Dt 26, 12-13).

L'israelita ha de repartir els seus béns entre els pobres, i entre ells es fa menció expressa dels immigrants. Els

levites, la casta sacerdotal, s'esmenten perquè no reberen cap heretat de terres en arribar a la terra promesa (cf. Dt 14,27) i per això havien de ser sustentats per les altres tribus. Aquest repartiment no havia de ser mesquí, sinó que havia de permetre que *mengessin fins a saciar-se*. El deure de repartir els béns es basa, d'una banda, en el fet que són un do gratuït de la terra que *raja llet i mel*. Per tant, els béns no són una propietat individual basada en els mèrits del treball personal. D'altra banda, és la voluntat divina la que vol que *tot-hom* pugui gaudir d'aquest bé universal: l'experiència d'alliberament ha d'arribar *a tothom*. Per tant cal que siguin protegits els drets d'aquells que, per ser pobres, corren el perill d'haver de vendre's ells mateixos com a esclaus per poder sobreviure.

La terra és *de tots*. És per això, i perquè la tendència del pecat de l'home porta a voler privatitzar la propietat comuna i a concentrar-la en mans de cada vegada menys persones, que s'estableix la celebració de *l'any jubilar* cada cinquanta anys, en el que hi ha un alliberament dels esclaus i una redistribució de béns. En el llibre del Levític es formula així:

Declareu sant l'any que fa cinquanta i proclameu la llibertat a tots els habitants del país. Aquest any serà l'any del jubileu: els qui s'havien venut el patrimoni, el recobraràn, i els qui s'havien venut ells mateixos, retornaran al seu clan (Lv 25,10).

Els esclaus són alliberats, i les propietats "esclavitzades" a mans d'alguns, es retornen als seus propietaris. Aquest manament és tan radical que hom pot comprendre que històricament mai no fos posat en pràctica. El respecte envers

l'immigrant porta també a assegurar que no sigui explotat en el seu treball i que rebi el descans merescut, igual que qualsevol altre treballador:

El dia setè és el dia de repòs, dedicat al Senyor, el teu Déu. No facis cap treball ni tu, ni el teu fill, ni la teva filla, ni el teu esclau, ni la teva esclava, ni cap dels teus animals, ni l'immigrant que resideix a la teva ciutat (Ex 20,10).

El descans, obligatori un dia a la setmana, és per al jueu garantia que el treball no l'esclavitzarà. L'alliberament que Déu ofereix ha d'abastar tota la creació, incloent-hi la terra i el bestiar.

Segons una interessant interpretació jueva tradicional del descans del dissabte, els trenta-nou treballs que no eren permesos eren aquells necessaris per a la construcció del temple. Segons això, un jueu treballava per al temple durant tota la setmana, i el dissabte descansava. És a dir, tota la setmana era dedicada a la construcció del temple i, paradoxalment, el dissabte quedava alliberat d'aquest treball, de manera que ni la religió ni el mateix Déu poguessin ser instruments d'un nou esclavatge. D'aquesta manera, Déu alliberava l'home d'Ell mateix.

1.3. El manament com a agraïment

El Deuteronomi presenta l'alliberament de l'esclavatge, no com a premi per al compliment dels manaments, sinó com a argument que Déu utilitza per convèncer el poble de la seva pròpia fidelitat. És per això que els manaments no són condició per a la salvació, sinó una prova i un signe de la mateixa. Els manaments són donats als qui han estat

salvats de l'esclavatge dels egipcis, i per això Déu espera que el poble els complirà com a agraïment i com a signe de la salvació. És veritat que el Deuteronomi inclou *benediccions i malediccions* segons que es compleixin o no els manaments. Però les malediccions, més que com a càstig, s'han d'entendre com a resultat de la ruptura unilateral de l'Aliança.

De fet, l'estructura de l'Aliança segellada entre Déu i el seu poble, tal com es troba en el Deuteronomi, és la mateixa que la de les aliances dels antics reis hitites. L'autor del cinquè llibre de la Torah s'inspira en aquests tractats per aplicar-los a la relació del poble amb Déu. L'estructura d'aquests tractats és sempre la mateixa: després de la presentació del nom i dels títols d'un i altre rei, es troba un *pròleg històric* en el que es relata la història de les relacions de fidelitat i ajuda mútua entre els dos regnes. Després seguia el tractat pròpiament dit, és a dir, les estipulacions i acords entre els dos regnes. Per tal de segellar aquest pacte s'invocaven els déus de cada un dels regnes com a testimonis, es recitaven unes malediccions si es transgredia l'acord i s'acabava amb una fórmula de benedicció.

Seguint aquest esquema, l'Aliança de Déu amb el seu poble, segons el Deuteronomi, no presenta només els manaments, sinó que va precedida d'un *pròleg* en el que es narra la fidelitat de Déu envers el seu poble i la seva acció alliberadora (cf. Dt 5,6). Atesa la *monolatria* d'Israel, els testimonis que es presenten no són déus, sinó, normalment, el cel i la terra (cf. Dt 30, 10); i no falten les malediccions, ni tampoc la be-

nedicció de la promesa (cf. Dt 27, 15ss.). Els tractats eren inscrits en pedra, plata o bé or, en dues còpies idèntiques, una per a cada rei. Aquesta còpia s'havia de guardar en el temple, indicant així la seva sacralitat. Semblantment, Israel fa gravar en pedra la seva Aliança i la guarda a l'Arca, i després en el *Sancta Sanctorum* del Temple.

Els manaments s'han d'interpretar, doncs, com si Déu digués als israelites: "Has estat alliberat de l'esclavatge, viu com un home lliure! Aquí tens els manaments com a signe de la teva llibertat". Els manaments són una prova de l'alliberament, no una condició, ja que la sortida d'Egipte ja s'havia realitzat.

1.4. L'oblit de l'alliberament

El risc permanent de l'immigrant israelita és el d'oblidar que ha estat alliberat, que la prosperitat de la que gaudeix en la nova terra no és més que un do, no un fruit dels mèrits propis.

Guarda't d'oblidar el Senyor, el teu Déu (...) T'alimentaràs fins a saciar-te, edificaràs cases confortables i hi viuràs, es multiplicaran els teus ramats de vaques i d'ovelles, acumularàs plata i or, i multiplicaràs tots els teus béns. Mira llavors que no s'enorgulleixi el teu cor i t'oblidis del Senyor, el teu Déu, que t'ha fet sortir del país d'Egipte, la terra on eres esclau (...) Llavors, quan hauràs aconseguit aquesta prosperitat, no pensis dintre teu que ha estat per la teva força i pel vigor de les teves mans (Dt 8,11-17).

Déu avisa el seu poble que pot oblidar que ha estat alliberat, que ha sigut immigrant. Aquest oblit és la temptació de qualsevol immigrant. També el poble

espanyol té el risc d'oblidar que fou immigrant cap a Europa i que hi hagué migracions massives dins mateix d'Espanya. A vegades ens sorprèn veure com alguns d'aquests antics immigrants rebutgen amb gran vehemència els immigrants nous que arriben d'altres països, oblidant que ells mateixos van arribar en semblants condicions de pobresa. Si visquessin agraïdament el seu benestar actual no afirmarien que ells sí que es mereixen el que tenen en front dels nousvinguts, al·legant que ho han aconseguit: “per la seva força i el poder de les seves mans” (Dt 8,17).

A voltes fins i tot veiem immigrants que, després que han fet un gran esforç d'integració en la nova societat, rebutgen els nousvinguts del seu propi país perquè tenen por que els confonguin amb ells i que puguin perdre així l'acceptació que tant els ha costat de conquerir en el seu nou àmbit social.

1.5. El Déu que guia l'immigrant

El salm 23 és paradigmàtic pel que fa a la relació de Déu amb el seu poble immigrant. Déu es presenta com *el bon pastor* que guia Israel vers els prats abundosos on pugui trobar aliment i repòs. Com ho feia en els textos de l'Èxode, Déu se'ns presenta aquí com qui *acompanya* i guia el seu poble. Déu es troba, doncs, particularment entre els pobres immigrants.

El Senyor és el meu pastor: / no em manca res. / Em fa descansar en prats deliciosos, / em mena al repòs vora l'aigua, / i allí em retorna. / Em guia per camins segurs, / per amor del seu nom; / ni que passi per la vall tenebrosa, / no tinc por de cap

mal. / Tu, Senyor, ets vora meu: / la teva vara i el teu bastó / em donen confiança.

Amb la vara el pastor guia el ramat, amb el bastó el protegeix. Aquest salm fou escrit en un context de *crítica* contra altres guies que feien perdre el ramat. El guiatge diví és delegat en el rei, però aquest sovint pot dur el ramat a la perdició. Aquestes crítiques estan presents en tots els llibres profètics. Per exemple, a Ezequiel hi trobem això:

Això us fa saber el Senyor, Déu sobirà: Ai dels pastors d'Israel, que es pasturen a ells mateixos! Els pastors, no han de pasturar el ramat? Vosaltres, en canvi, us alimenteu de la seva llet, us vestiu amb la seva llana, mateu les ovelles més grasses, però no pastureu el ramat. En comptes d'enrobar les ovelles febles, curar les malaltes, embenar les que s'han trencat la pota, recollir les dispersades i buscar les que s'han perdut, domineu les ovelles amb violència i amb brutalitat. Sense pastor, les ovelles s'han dispersat i han estat devorades per animals feréstecs de tota mena. Sí, s'han dispersat! Les meves ovelles han errat per totes les muntanyes i pels turons elevats; el meu ramat s'ha escampat per tot el país, sense que ningú se n'ocupés, sense que ningú anés a buscar-lo (Ez.34,2-6).

Partint d'aquesta *teologia de les migracions* podem interpretar aquest text com una crítica als governants de tants països que amb les seves polítiques nefastes, dictadures i corrupcions provoquen les migracions massives, els refugiats polítics i els desplaçaments de la població. Ells s'aprofiten de la gent, *s'alimenten de la seva llet i es vesteixen amb la seva llana*, no atenen les seves necessitats socials, *no guareixen les que estan*

malaltes ni embenen les que estan ferides. És per això que els emigrats i refugiats fugen, com aquelles ovelles que *es dispersaven i erraven per les muntanyes.* Això és exactament el que viuen els africans que pugen per Algèria i erren pel Marroc tot intentant passar a Europa d'amagat de la policia. Aquells *animals salvatges*, que deia el profeta, són també els proxenetes que obliguen a les noies romaneses a prostituir-se sense que mai puguin acabar de pagar el seu viatge, aquests venedors de passatges vers la *terra promesa* que exigeixen xifres desorbitades, o aquests estafadors dels immigrants que prometen uns papers falsificats que mai no acaben d'arribar.

1.6. El Déu acollidor

Aquest mateix salm 23 presenta després una altra imatge de Déu en relació amb el seu poble emigrant, el Déu acollidor dels nòmades en el desert:

Davant meu pares taula tu mateix / enfront dels enemics; / m'has ungit el cap amb perfums, / omplés a vessar la meva copa.

Aquí hem d'imaginar-nos un beduí caminant pel desert, fugint dels seus enemics, assedegat i famolenc, que troba acolliment en una tenda d'algú que prepara un banquet reparador, amb bon vi, aigua i perfum per rentar-se després de la caminada..

1.7. Adam com a primer desplaçat

És interessant fer notar com hi ha desplaçats des que existeix la humanitat, i que la causa d'això no és res més que el pecat dels homes. El llibre del Gènesi ho explica simbòlicament amb el relat d'Adam i Eva. L'egolatria humana, que es troba en l'origen de la seva sortida del paradís, és la causa de tots els desplaçaments. Les injustícies, l'afany de poder, les corrupcions, les guerres, són *pecats* que generen desplaçats. De manera semblant, Caïn haurà de viure tota la vida com a errant després de l'assassinat del seu germà Abel. També la segona generació de la humanitat bíblica ha de patir el desplaçament a causa del pecat de l'home, ja sigui el propi o el dels altres.

2. SER PELEGRÍ EN LA VIDA

Fins aquí hem estat parlant de les migracions que cerquen una vida millor i de les migracions causades per les injustícies. Ara canviarem la perspectiva i mostrarem com en la Bíblia, el pelegrí és presentat com a un model de vida en front de l'estabilització que suposa la vida sedentària. Naturalment, l'immigrant concret no viu sempre la

seva vida com a *pelegrí*, és a dir, des d'una particular profunditat espiritual i una certa mística. Però això no impedeix que el pelegrí pugui continuar essent un símbol d'una vida sense ancoratges ni lligams, en recerca permanent. És així com ho entén la tradició bíblica, especialment amb les figures d'Abraham i de Moisès.

2.1. Abraham, en camí vers un futur incert

Abraham és el paradigma de l'emigrant que viu com a un pelegrí. Ell viu des de la fe, des de la promesa, en l'esperança, com ho fan tants emigrants que cerquen la seva *terra promesa*. Tanmateix, la promesa no sempre prové d'algú fiable, i per això molts immigrants han de despertar del seu somieig ben aviat després d'arribar a Europa. El somiat paradís terrenal es converteix en un dur desert pedregós. És un desert perquè l'immigrant es troba en radical soledat, tot i estar envoltat per una multitud de gent que parla una llengua que ell no entén i viu amb costums estranys. És un desert pedregós perquè no és fàcil avançar i sembla que només hi ha obstacles per poder llaurar aquella terra i treure'n els seus fruits.

Com Abraham, l'emigrant viu amb esperança, confiat en una promesa:

El Senyor va dir a Abraham: Vés-te'n del teu país, de la teva família i de la casa del teu pare, cap al país que jo t'indicaré. Et convertiré en un gran poble, et beneiré i faré gran el teu nom, que serà font de benedicció (Gn 12,1-2).

Abraham viu obert al futur, mirant cap endavant amb fidelitat i confiança. Tot i les dificultats, Abraham roman ferm en la seva fe. Té la sort de fiar-se de la *persona* correcta, el seu Senyor. Hi ha altres immigrants, en canvi, que no tenen la mateixa sort i són enganyats per les màfies, com les que obliguen les joves romaneses a prostituir-se.

La figura Abraham és modèlica, perquè no viu aferrat a la seva terra ni als seus costums, sinó que la seva vida es tro-

ba en moviment constant, en recerca permanent. És l'actitud contrària a qualsevol mena de fonamentalisme que absolutitza textos fundadors, tradicions religioses –o civils!–, llengües, terres, etc. És ben cert que tot això s'ha de valorar i respectar, perquè l'ésser humà mai no pot existir d'una manera culturalment *neutra*. Viu sempre inserit en una cultura o en una síntesi personal d'elements culturals diversos. Aquesta cultura forma part de la identitat mateixa de l'individu. Per això, atemptar contra aquesta cultura s'interpreta com un atemptat contra l'individu o contra el grup social que viu d'ella. El problema és que quan aquesta idea es porta a l'extrem sorgeixen espontàniament moviments de resistència, àdhuc armada, que volen justificar la seva lluita com a *legítima defensa* de la cultura, de la terra, de la llengua, de la religió, o de qualsevol altre element cultural o religiós exalçat a la categoria d'absolut i alhora identificat amb l'essència d'un poble o d'una nació.

2.2. Abraham acull els tres visitants

El relat que parla de l'acollida que Abraham oferí a *tres visitants misteriosos* (cf. Gn 18, 2ss) ha estat elevat a paradigma de l'acollida a l'immigrant. Es tracta de tres homes que apareixen com a missatgers de Déu vora l'alzinar de Mambré. Veient-los de lluny estant, Abraham no espera que arribin, sinó que corre a rebre'ls, és a dir, pren la iniciativa i atén aquells homes necessitats abans que ells ho demanin. També el pare de la paràbola del fill pròdig corre a rebre'l (cf. Lc 15, 20). Abraham fa que rentin els peus als hostes, els fa descan-

sar sota l'arbre i els ofereix pa per tal que recuperin forces. Aquesta actitud representa la disposició activa que hi hauria d'haver en la nostra societat envers els immigrants.

Déu parla a Abraham a través d'aquests homes, cosa que simbolitza que el Déu pelegrí d'Israel està d'una manera particular amb aquells que van de camí i es mouen. A més, en una cultura nòmada –com ho era la dels antics jueus– la sacralitat de l'acollida al caminant que passa es fonamenta en la presència de Déu mateix en el pelegrí, el qual és considerat com missatger de Déu.

2.3. El pelegrinatge continua

Els descendents d'Abraham continuen vivint de la promesa de la terra tot pelegrinant d'un país a un altre. Abraham, abans de morir, fa que el seu servent juri que no cercarà per a muller d'Isaac, el seu fill, cap dona cananea, sinó que anirà a la pròpia terra nadiua per trobar una muller. Aquí hi podem veure l'actitud de molts immigrants que, particularment quan les diferències culturals són molt notables, fan tot el que poden per tal que els seus fills es casin amb dones del seu país d'origen i cerquen *intermediaris* perquè trobin una dona idònia per als seus fills. En els processos migratoris, mentre no hi ha matrimonis mixtos, les comunitats continuen vivint juxtaposades l'una al costat de l'altra, sense que arribin realment a integrar-se.

Segons el relat bíblic, el pelegrinatge continua tanmateix, ja que Jacob, el fill d'Isaac, ha de passar la vida sempre fugint per por de ser assassinat, fins que

retorna a Canaan. Tot i que, forçat per la fam, emigrarà a Egipte amb tota la seva família, voldrà que l'enterrin a Canaan, com fan tants immigrants de la primera generació que desitgen ser enterrats en la seva terra natal, tot i l'alt cost que això pot suposar.

2.4. El Déu pelegrí

El Déu bíblic és un Déu en pelegrinatge juntament amb el seu poble pelegrí. Al nomadisme del poble hi correspon el nomadisme de Déu. És per això que Jahvè només podia ser el Déu d'Israel. És un Déu que camina al costat del poble. Ja en el Gènesi se'ns diu que Déu *es passejava pel jardí a l'aire fresc de la tarda* (Gn 3,8), quan Adam i Eva encara eren al paradís. També se'ns diu que *va baixar a veure la ciutat i la torre [de Babel] que els homes estaven construint* (Gn 11,5), i al llibre de l'Eclesiàstic es diu que la Saviesa de Déu habitava amb el poble:

Entre tots ells, cercava un lloc per reposar, / una heretat on poder-me establir. / Llavors el creador de l'univers em va donar una ordre, / el qui m'havia creat m'indicà on havia de residir. / Em digué: Vés a habitar entre els descendents de Jacob, / pren Israel com a heretat teva (Ecl 24,7-8).

En el llibre de l'Èxode, Déu assegura a Moisès: “Jo en persona caminaré amb tu per tal de portar-te al repòs” (Ex 33,14). Aquest pelegrinar de Déu amb el seu poble es converteix en el distintiu de Jahvè. Moisès diu:

Com podré saber que ens has concedit el teu favor, tant a mi com al teu poble, si tu no vens amb nosaltres? Només si

véns amb nosaltres ens distingirem, jo i el teu poble, de tots els altres pobles de la terra (Ex 33,16).

El pelegrinar de Déu es troba simbolitzat en l'*Arca de la l'Aliança* que acompanyava permanentment el poble. La imatge del transport de l'Arca per la terra es corresponia amb la imatge dels quatre àngels que portaven el Tron de Déu en els cels. Aquesta és una imatge tant jueva com cristiana, i també musulmana.

A l'Arca s'hi guardaven les Taules de la Llei, les *paraules* de l'Aliança de Déu amb el seu poble. Aquestes *paraules* de Déu eren la seva Paraula, i representaven la seva Presència. El poble transportava l'Arca i àdhuc se l'emportava a algunes batalles com a protecció. Cada vegada que el poble s'assentava en algun lloc concret, plantava una *tenda del trobament* (cf. Ex 27, 21, etc.) on es col·locava l'Arca. Un núvol la cobria i protegia la seva transcendència tot velant la seva Presència. Déu es comunicava amb Moisès darrere un núvol, com el que trobarem en el Tabor quan Jesús es transfigura. El núvol és com un vel que alhora oculta i revela. Oculta tot protegint Déu; però alhora el revela, ja que, com passa amb la llum del sol, Déu no pot ser vist si no és a través d'un vel. El vel i el núvol permeten distingir la forma del sol, i a la vegada l'oculten.

2.5. La temptació del sedentarisme

Una vegada el poble s'ha convertit en sedentari, ja a la terra promesa, intentarà també fer sedentari a Déu. És per això que David vol construir un Temple, i Déu inicialment s'hi oposa:

Vés i digues a David, el meu servent: "Això diu el Senyor: tu m'has de construir un casal perquè hi resideixi? D'ençà del dia que vaig treure els israelites d'Egipte fins ara, no he residit mai en cap palau; anava d'un lloc a l'altre en una tenda, en un tabernacle. A tot arreu on he anat entre els israelites, m'he queixat mai a cap de les tribus, a qui manava de conduir el meu poble, que no m'haguessin construït un palau de cedre?" (2Sam 7,5-7).

Hi ha certament molts textos en els que es legitima la construcció del Temple de Salomó. Tanmateix en altres textos això no deixa de presentar-se com a una possible temptació d'idolatriar a Déu. El mateix passa amb la institució de la monarquia: el poble demana ser governat per un rei, com els altres pobles veïns; i Déu sembla acceptar-ho només a contracor, ja que el rei és signe de sedentarisme.

És per això que la institució del Temple continua essent tan discutida en temps de Jesús, rebutjada pels essenis i criticada pels fariseus a causa de la il·legitimitat dels seus representants. Jesús mateix expulsa els mercaders del Temple i profetitza la seva destrucció i la reconstrucció en tres dies. Avui dia els jueus creuen que no tenen la potestat de reedificar el temple: això serà una tasca del Messies quan vingui la fi dels temps.

Aquest Déu no només adverteix Israel que ha de continuar essent pelegrí tot i que s'estableixi en la terra promesa i romangui en ella, sinó que prohibeix fixar-lo, acotar-lo i limitar-lo en formes i espais. En espais, en tant que la presència de Déu no està limitada al Temple; i en formes, en tant que cap forma no el

pot contenir. Aquest Déu pelegrí prohibeix que se'l representi, ja que això sig-

nificaria fixar-lo i establir per a ell una *forma* determinada.

3. PELEGRINATGES HORIZONTALS I VERTICALS

Fins ara tots els moviments dels que hem parlat han estat "horitzontals": d'Ur de Caldea a Canaan, de Canaan a Egipte i d'Egipte a Israel. Aquests *viatges* es fan *des* de Déu i *amb* Déu. *Des* de Déu, perquè és Ell qui ordena començar el viatge per anar a una altra terra; i *amb* Déu, perquè Déu acompanya el seu poble en el seu camí.

Però hi ha també altres *viatges*: són els viatges verticals que es fan *vers* Déu, per accedir a la seva presència. Es tracta d'una altra mena de *migracions*, que són fonamentalment pelegrinatges interiors i s'expressen amb imatges d'ascensions en cos i ànima. La Bíblia relata que alguns profetes pujaren al cel, com ara Enoc i Elies.

En l'escala de Jacob hi veiem com els àngels pujaven i baixaven. Aquest moviment d'ascensió de l'home només és possible perquè Déu *ha baixat* primer per tal d'evar-nos vers ell. És per això que Isaïes diu:

Tal com la pluja i la neu cauen del cel i no hi tornen, / sinó que amaren la terra i la fecunden i la fan germinar / fins que dona llavor als sembradors i pa per a aliment, / així serà la paraula que surt dels meus llavis: / no tornarà a mi infecunda... (Is 55,10s).

Aquesta mateixa experiència se subratlla encara molt més en el cristianisme. Jesús en la seva ascensió no se'n va amb les mans buides, sinó que ens pren de la mà, segons aquella imatge de les icones en les que es veu com Jesús treu Adam i Eva de l'infern tot prenent-los de la mà.

Déu és, doncs, pelegrí amb el seu poble en el seu moviment horitzontal i en el seu moviment vertical. Un dels passatges més emblemàtics d'aquesta ascensió per trobar-nos amb Déu és el de la revelació del Sinaí. Aquí, com en tants altres relats, l'home puja tot sol, per trobar-se ell sol amb Déu. Això no vol dir que es tracti d'una mística individualista. Aquesta mena de trobades comporten sempre una missió. Déu es comunica fent que l'home es comprometi: Moisès no es quedarà a la muntanya, sinó que baixarà per guiar el seu poble. Aquestes ascensions *vers* Déu permeten viure el nostre caminar pel món *des de* Déu i *amb* Déu. L'èxode d'Egipte vers la terra promesa té les arrels en una ascensió de Moisès a la muntanya de l'Horeb, quan fou atret per una bardissa que cremava. Fou en aquest moment que Déu li comunicà que havia sentit l'opressió del seu poble i que l'escollia per parlar al Faraó.

2. TRADICIÓ CRISTIANA

La religió cristiana assumeix tota aquesta tradició jueva prèvia, de manera que tot el que hem dit fins ara val també per al cristianisme. Per això aquesta segona part serà més breu que la precedent. La Pasqua és també una festa essencial de la fe cristiana, i la Bíblia jueva és assumida en bloc com inspirada. Això implica *crifificar* l'herència jueva; és a dir, a partir d'ara el Déu que camina amb i entre els homes, la Saviesa que planta la seva tenda a Israel (Ex 40, 34-35; 1Re 8, 10-13) i la Paraula que surt de la boca de Déu i no retorna buida (Is 55, 11) tindrà un nom, que és el de Crist Jesús. Déu és ara Déu-amb-nosaltres en Crist. L'Arca de l'Aliança i el temple on aquesta es guardava són destruïts, i en tres dies queden reconstruïts en Crist. Per això, el Déu pelegrí d'Israel que caminava amb el seu poble transportat en l'Arca, ara camina *humanament* per Galilea, de poble en poble, anunciant el Regne de Déu, cridant a una nova forma de relacionar els homes entre ells i amb Déu.

1. JESÚS, L'ALLIBERADOR DELS OPRIMITS

Jesús concep la seva missió com la d'alliberador de tota mena d'oprimits: pobres, esclaus, cecs, malalts... En la sinagoga de Natzalet, Jesús s'atribueix les paraules d'Isaïes:

L'Esperit del Senyor reposa sobre meu, / perquè ell m'ha ungit. / M'ha enviat a portar la bona nova als pobres, / a proclamar als captius la llibertat / i als cecs el retorn de la llum, / a posar en llibertat els oprimits (Lc 4, 18).

Els miracles de Jesús, més que manifestacions del poder de Déu per tal que la gent cregui en ell, són signes que es comença a crear una nova societat en la que els pobres, els oprimits, els immigrants, els malalts... tenen la primàcia. Tot i que el cristianisme, a diferència, per exemple, de l'islam, no té una proposta política concreta, s'ha de dir, a partir de la interpretació clàssica de "doneu al Cèsar el que és del Cèsar, i a Déu

el que és de Déu”, que de cap manera no es redueix a un espiritualisme. El cristianisme denuncia totes les relacions d’opressió i de discriminació. La separació entre Déu i el Cèsar, especialment en el món antic, significa clarament que no es pot idolatrar cap poder terrenal. És per això que els cristians assumiren àdhuc el martiri, per negar-se a proclamar que “el Cèsar és Senyor”.

Quan Jesús es presenta com a alliberador, està assumint funcions divines, les del Déu que allibera el pobre d’Egipte. Per això Jesús és considerat com blasfem i ha d’escapolir-se de la sinagoga.

1.1. Jesús i els estrangers

Jesús mostra una estima especial pels estrangers en la seva condició de rebutjats. Tot i això, probablement Jesús fou el primer de sorprendre’s quan anava prenent consciència que la seva missió no quedava reduïda a les *ovelles esgarriades* d’Israel, sinó que Déu cridava també els pagans perquè es convertissin. Jesús es sorprèn diverses vegades en l’Evangeli de la fe dels pagans, i àdhuc els posa com a model davant dels jueus. Les dues úniques vegades que alaba la fe d’algú es tracta de dos pagans. En canvi, moltes vegades reprotxa la manca de fe dels “seus”. Un dels textos paradigmàtics és el de la dona cananea (Mt 15, 22), en el que ella suplica que guareixi la seva filla demanant poder *menjar les engrunes que cauen de la taula dels amos*. La taula dels amos és el poble jueu: per tant, el que demana la dona és participar en el seu mateix destí de salvació.

Jesús queda admirat també de la fe del centurió que li demana la guarició

del seu criat tot reconeixent amb humilitat i amb fe: “No sóc digne que vinguis a casa meva, sinó que n’hi ha prou amb la teva paraula” (Mt 8,8). A l’evangeli de Marc, és un altre centurió i estranger el primer que confessa al peu de la creu “veritablement aquest home era fill de Déu” (Mc 15,39).

Un altre passatge emotiu i ben significatiu és el de la dona samaritana (Jn 4, 1-42). El samaritans, tot i no ser pròpiament pagans, tampoc no eren considerats plenament com jueus, ja que s’havien desvinculat del temple de Jerusalem. La samaritana acaba demanant l’aigua (del baptisme) després d’haver rebut un tracte exquisit per part de Jesús.

Jesús no s’atura a predicar només a Israel, sinó que passa més enllà del llac de Tiberíades en direcció a Orient. L’altra riba era terra pagana, i Jesús realitza miracles també allà, com a signe de la fe que s’els ofereix. L’evangeli de Marc presenta, a més, dos relats sobre la multiplicació dels pans: un realitzat en la banda jueva (Mc 6, 30-44) i l’altre en la costa pagana (Mc 8, 1-9). Segons el primer relat sobren dotze paneres de pans, que representen els dotze apòstols; en l’altre en sobren set, que representen els set diaques dedicats a l’atenció de la primitiva comunitat d’Israel de parla grega.

El cristianisme, doncs, amplia el concepte de *poble* a tota la comunitat dels creients, de qualsevol raça o nació que siguin. Aquest universalisme i igualtat radical de totes les races és un tret que trobarem també present en l’islam. Malgrat certes realitzacions històriques deplorables, tant en el cristianisme com en l’islam, ambdues religions

són essencialment anti-racistes, tot i que per la seva mateixa teologia puguin caure –i de fet hi han caigut– en una

temptació que no trobem en el judaisme, com és la del proselitisme mancat de respecte.

2. EL MODEL DE JESÚS

2.1. Jesús, model de pelegrí

Jesús viu la seva vida en pelegrinatge permanent per tota la terra d'Israel. Va passant pels pobles anunciant la Bona Nova del Regne. No es queda en un lloc més que el temps necessari. S'escapoleix dels pobles que el rebutgen, com ara quan el volen apedregar després de la predicació a la sinagoga de Natzaret (Lc 4, 28-30); també desapareix quan el volen fer rei, segons el relat de sant Joan. Després de la multiplicació dels pans Jesús rebutja ser coronat com a rei i continua la seva vida de pelegrí al costat dels seus deixebles. La gent el persegueix per coronar-lo perquè els ha alimentat, van d'un cantó a l'altre buscant en quin lloc Jesús aniria a desembarcar. Allí Jesús comença el seu discurs sobre el pa de vida (Jn 6, 26-58), en el que la multiplicació dels pans apareix com a un mer pròleg, per via de contrast, del discurs que seguia. Aviat els deixebles comencen a comprendre que el sentit del pa de vida és la donació de la vida de Jesús. Menjar d'aquest pa compromet l'home a donar la vida com ho fa Jesús. És per això que la gent comença a abandonar-lo, fins que el deixen sol amb els deixebles.

Jesús apareix en els evangelis envoltat de gent durant tot el dia, mentre

que cap al tard o a l'albada es retira a llocs solitaris per pregar (cf. Mc 1,35; Mt14, 23). La imatge de Jesús que es troba en la tradició musulmana és precisament la del pelegrí que viu en total pobresa i despreniment. Els monjos i els ermitans del desert, la seva vida austera i la seva espiritualitat, van conformar la visió que la tradició musulmana es va forjar de la figura de Jesús. El punt bàsic que trobem en els evangelis és, sobretot, el del relat dels quaranta dies de Jesús en el desert (Mt 4, 1-11). També tingueren una influència decisiva els textos evangèlics que critiquen els rics. El mestre sufí Hasân al-Basrí (s.VIII) s'expressa així:

Jesús vestia un hàbit de llana tosca, s'alimentava dels fruits dels arbres i dormia en qualsevol lloc on es trobava en arribar la nit.

Aquesta imatge de Jesús pelegrí ve corroborada per les paraules del mateix Jesús: “Les guineus tenen caus, i els ocells niu; però el Fill de l'Home no té on reposar el cap” (Lc 9,58). Al-Ghazalí (s.XII) diu sobre Jesús el següent:

Jesús va agafar un pedra i se la posà com a coixí per dormir. El dimoni se li acostà i li digué: no havies fet renúncia d'aquest món en favor de l'altre? Jesús li va res-

pondre: sí, i què vols dir amb això? El dimoni respongué: si agafes aquesta pedra com a coixí, estàs gaudint d'aquest món. Per què no reposes el cap sobre el terra? Aleshores, Jesús va llençar lluny la pedra i va reclinar el seu cap sobre el terra.

Alguns autors sufís consideren que aquest tret de Jesús és tan característic d'ell que àdhuc hi veuen una relació entre la paraula *messies* –que és d'origen indiscutiblement hebreu– i el verb àrab *masaha*, que significa –en una de les seves accepcions– “apamar la terra”. Jesús, després de tant caminar, hauria pres bé les mesures de la seva terra. I encara més significativa és la relació que els sufís estableixen entre la paraula *messies* i la paraula *sâha*, que vol dir “viatjar”, “pelegrinar”... Des d'aquesta perspectiva, Jesús és *masîh* perquè és el *sâ'ih*, el pelegrí per excel·lència.

2.2. Jesús com a emigrant

Aquesta imatge de Jesús es recolza en diverses indicacions que trobem en els evangelis canònics. Una d'elles seria la de la fugida de Josep, Maria i Jesús a Egipte tot escapant-se d'Herodes (Mt 2, 13-21). La tradició popular egípcia ha “allargat” aquest viatge cada vegada més cap al sud, i creu que hi pot haver indicis de la presència dels sants viatgers més avall d'El Caire. Sigui això com sigui, els evangelis no ens donen cap detall sobre aquesta fugida, com tampoc no els interessa tant la historicitat del fet com el seu significat teològic. L'únic que els interessa és remarcar que Jesús ha seguit el mateix camí que el poble d'Israel. Jesús, el Salvador, queda intrínsecament relacionat amb l'alliberament d'Israel d'Egipte. En la litúrgia pasqual es pro-

clama que “Jesús és la nostra Pasqua”, és a dir, en Jesús *ha passat* el Senyor Salvador, igual com *va passar* salvant el poble del poder del Faraó.

Jesús en tornar d'Egipte entra a la terra promesa com a immigrant, i allà comença la seva vida pública. Viu recorrent viles i pobles anunciant la Bona Nova, sense que gairebé no tingui temps per descansar amb els seus deixebles. A més, els evangelistes sinòptics presenten la vida pública de Jesús com un viatge cap a Jerusalem, al llarg del qual tothom el va abandonant, tot i l'èxit que inicialment havia tingut en el seu apostolat. És, doncs, un viatge cap a la soledat i cap a la *nit* de la creu. En l'evangeli de Marc, Jesús es troba completament sol a la creu, i àdhuc arriba a clamar: “Déu meu, Déu meu, per què m'has abandonat” (Mc 15,34). Aquesta és també l'experiència de no pocs emigrants que han de viure el seu camí en soledat i que, àdhuc en alguns moments, poden dubtar si Déu també els ha abandonat. Començaren el seu viatge confiant en l'ajuda i suport d'algun familiar o amic, però ben sovint aquests poden fallar, o bé ells mateixos comprenen que no poden dependre dels altres indefinidament i s'han de llençar a buscar-se la vida pel seu compte.

2.3. L'enviament dels deixebles

Jesús envia els deixebles de dos en dos, en pobresa, sense diners, ni bastó ni dues túniques.

No us emporteu cap moneda: ni d'or, ni de plata, ni de coure; no prengueu sarró per al camí, ni dos vestits, ni sandàlies, ni bastó. Qui treballa, bé es mereix que el mantinguin. (Mt 10,9-10).

Aquest enviament dels deixebles no és només un fet anecdòtic i puntual, sinó que és la manera com tot autèntic cristià ha d'estar en el món. Viure com a enviat, en moviment, en despreniment total, perdent qualsevol mena de seguretat que no sigui la roca ferma de la seva fe. No ha de confiar ni tan sols en la seva eloqüència i oratòria:

Quan us hi portin no us preocupeu del que haureu de dir ni de com parlar: en aquell moment direu allò que us serà inspirat, perquè no sereu vosaltres qui parlaréu, sinó que l'Esperit del vostre Pare parlarà per mitjà vostre (Mt 10,19-20).

2.4. Els cristians com a emigrants

Molts són els textos que mostren com els primers cristians vivien la seva vida com a emigrants. En la carta als

Hebreus, es defineixen com a migrants: “No tenim aquí ciutat permanent sinó que caminem buscant la del futur” (Heb 13,14). La primera gran crisi del cristianisme apareix a partir de la “sortida” del seu entorn jueu (cap als pagans), de manera semblant a com el judaisme comença amb la sortida de Abraham de la seva pàtria i parentela. Més encara, abans de anomenar-se “cristians”, quan encara es sentien dintre del món jueu, els primers cristians es designaven com a “seguidors del Camí” (Ac 9,2) i el cristianisme es feia anomenar “el Camí” (Ac 18,25.26; 19,9.23; 22,4; 24,14.22). Aquesta existència itinerant està expressada també en *la Carta a Diogneto*, un dels textos cristians més antics, se'ns diu: “Tota terra estranya els és pàtria i tota pàtria els és estranya”.

3. MOVIMENT ASCENDENT I DESCENDENT

3.1. L'ascens convertit en descens

En l'evangeli de Joan, Jesús no és solament un pelegrí que ronda per Palestina –viatja tres vegades a Jerusalem–, sinó que, com a Fill de Déu, ve de Déu i torna a Ell. Trobem aquí que Jesús realitza els dos moviments que indicàvem abans a propòsit de la tradició jueva: el moviment horitzontal i el moviment ascendent. Crist, atès que és Fill de Déu, comença *baixant*. És així com el *descens*, la *kenosi*, el servei als més

necessitats i el situar-se en els últims llocs es converteix en criteri que distingeix tot aquell qui diu *venir de Déu*. Aquest és el segell que autentifica tota persona que pretén haver tingut un contacte amb Déu.

Al llarg de la seva vida, Jesús ascendeix en diverses ocasions. Puja a la muntanya per pronunciar el discurs de les benaurances (Mt 5,1-12; Lc 6,20-26), conferint-li el caràcter de *lleï cristiana*, igual com Moisès va rebre la Llei a la muntanya del Sinai i la va lliurar

després al poble. Al final de la seva vida, Jesús puja a la Muntanya de les Oliveres a pregar, i, finalment, puja al Gòlgota, on serà crucificat. Jerusalem ja és per si mateixa una ciutat elevada en relació amb la resta d'Israel. Per això es diu que Jesús *pujava* a Jerusalem. La seva vida, concebuda com un ascens vers Jerusalem és, paradoxalment, un descens vers les profunditats del dolor i del rebuig. La tradició cristiana ho presenta com un *descens als inferns*. El missatge *crístic* és clar: no hi ha ascens sense descens. El pecat consisteix precisament en l'intent d'ascendir sense baixar fins a la pobresa, el sofriment i el dolor dels homes. Aquest pecat pot trobar-se tant en l'intent d'ascendir en l'escala social i en el reconeixement mundà, com en el desenvolupament de formes religioses massa glorioses, mancades dels trets del descens de Crist.

Crist acaba pujant al Pare, però ho fa amb les marques de la Creu i, per tant, amb les marques del descens! Aquestes ascensions són les que li permeten viure el seu moviment horitzontal *des de Déu i envers Déu*. En la tradició de la mística cristiana, els dos pals de la creu s'han interpretat com a símbols d'aquestes dues dimensions del Crist, la horitzontal i la vertical.

La mística cristiana ha utilitzat sovint la imatge de l'ascensió vers Déu per descriure el camí del místic. Sant Joan de la Creu i la seva *Subida al Monte Carmelo* en seria un exemple paradigmàtic. L'important, però, és que aquesta ascensió del místic és sempre alhora *descens* ja que es tracta de buidar-se interiorment per tal d'omplir-se de Déu; mai no és un procés d'apropiació, d'a-

cumulació de mèrits i glòries i dignitats humanes. És un procés de descentrament del *jo*, com una *revolució copernicana*, en la que el centre del jo es desplaça cap al proïsme i cap a Déu. Per tal d'evitar que hom pugui pensar que aquest procés d'ascensió i de divinització de l'ésser humà pot tenir una estació final, Gregori de Nissa, en la seva *Vida de Moisès*, presenta una ascensió eterna, de manera que ni tan sols *el cel* és una estació final, sinó que el cel consisteix en anar sempre pujant en un pelegrinatge etern vers Déu, ja que Déu es va manifestant sempre d'una manera nova: Ell és el que sempre està més enllà de tota imatge humana, el que és *sempre sorprenent*.

3.2. El-Déu-amb-nosaltres-emigrant

El cristianisme fonamenta la necessària acollida de l'immigrant en la presència de Déu mateix en el que emigra. L'encarnació de Déu en Jesús, és a dir, la seva assumpció d'una vida marcada pel rebuig des de la cova de Betlem fins a la muntanya del Gòlgota, així com el seu compromís amb els rebutjats d'aquest món, no és només un esdeveniment individual i únic, sinó que és un esdeveniment revelador de quelcom universal: la presència de Déu en tot aquell que és rebutjat i marginat. L'*Emmanuel*, el *Déu-amb-nosaltres*, ho és particularment amb els pobres i els emigrants. La paràbola de Mt 25, segons la qual el judici es referirà a l'actitud que hom hagi tingut envers el famolencs, assedegats, estrangers, despullats,

malalts o presos, confirma la mística del trobament de Jesús al servei dels pobres:

Llavors els justos li respondran: Senyor, quan et vam veure afamat, i et donàrem menjar; o que tenies set, i et donàrem beure? Quan et vam veure foraster, i et vam acollir; o que anaves despullat, i et vam vestir? Quan et vam veure malalt o a la presó, i vinguérem a veure't? El rei els respondrà: "us ho asseguro, tot allò que fèieu a un d'aquests germans meus més petits, a mi m'ho fèieu" (Mt 25,37-40).

L'atenció a l'estranger és, doncs, a més d'un precepte moral indiscutible, una manera mística de viure qualsevol esdeveniment de la vida com una trobada amb Jesús. És en aquesta mateixa línia que es troba la *mística de la acogida* de la Regla de Sant Benet –patró y reconstructor d'Europa– quan diu: "*hospes venit, Christus venit*", és a dir, quan ve un hoste és Crist mateix el qui ve. També aquell famós porter jesuïta, sant Alfons Rodríguez, quan era a Mallorca, cada vegada que s'aixecava per obrir la porta a algú deia: "Ja vinc, Senyor!".

3. TRADICIÓ ISLÀMICA

Arribem ara a la tercera tradició monoteïsta: l'islam. Ens ocuparem també aquí de les dues dimensions del pelegrinatge, horitzontal i vertical, així com de l'actitud de l'islam envers els estrangers i esclaus.

1. HISTÒRIES D'ACOLLIDA EN L'ISLAM ORIGINARI

1.1. L'hospitalitat en el desert

En l'islam, l'acollida a l'estranger està arrelada en *tres* experiències fonamentals. La primera és la necessària solidaritat que hi ha d'haver en el desert per sobreviure. La duresa del desert no només obligava a la solidaritat dins la mateixa tribu, sinó que afavoria el desenvolupament d'una actitud d'acollida com a principi ètic fonamental. Per aquest motiu l'obligació d'acollir durant tres dies tot aquell que es trobés de camí i demanés hospitalitat quedà elevada a la categoria de precepte.

Aquesta acollida es considerava tan important que fou imposada particularment als cristians que vivien sota el do-

mini musulmà en els diversos tractats de capitulació dels territoris cristians davant dels exèrcits musulmans.

1.2. L'acollida a Abissínia

Una segona experiència fonamental de l'islam, impressa en la memòria de tots els musulmans, és l'acollida que el rei d'Abissínia (Etiòpia) oferí a un grup de musulmans que fugien de la Meca. Abissínia era, en temps del profeta Muhammad, un important centre cristià monofisita. Algunes dècades abans havia arribat a tenir sota el seu poder el Iemen. Quan Muhammad va saber la magnanimitat del rei, va enviar un grup

dels seus primers seguidors a la cort del Negus i els va dir:

Què us en sembla si emigreu a la terra d'Etiòpia, atès que allí hi ha un rei que no fa mal a ningú i que Etiòpia és terra amiga, fins que Déu us alliberi del vostre turment? (Ibn Ishâq, *Sirat al-nabawwiyya*).

Els mateixos musulmans, en ser acollits pel rei cristià, van reconèixer “Quan vam baixar a Etiòpia, a [la terra] del Negus, aquest ens donava bona protecció; no patíem cap perill pel que fa a la nostra religió; adoràvem el Déu altíssim sense que ningú ens fes mal i sense que haguéssim d'escoltar res d'odiós”. La tribu de Quraysh de la Meca, que perseguia aquests musulmans, va enviar una delegació a Etiòpia per tal de convèncer el rei i els seus generals cristians que els lliuressin els refugiats que tenien. Intentaven comprar-los amb els millors regals que portaven. Però el Negus va voler sentir primer el testimoni dels refugiats musulmans, els quals digueren: “Oh rei, nosaltres érem un poble no civilitzat que adorava els ídols, que menjava cadàvers, cometia abominacions, trencava els llaços naturals, maltractava els hostes i el més fort es menjava el més dèbil. [Però Muhammad] ens ha ordenat dir la veritat, ser fidels als nostres compromisos, honorar els béns del parentiu, assegurar les bones relacions amb els veïns i evitar els crims i el vessament de sang”. A continuació, el rei els va preguntar què pensaven de Jesús. Ells contestaren: “És un servent de Déu, el seu enviat, el seu esperit i la seva paraula, que Ell va projectar sobre la Verge Maria”. Aleshores el rei va agafar una canya i digué: “Juro per Déu que el que acabes de dir no s'aparta de la veritat so-

bre Jesús més que la llargària d'aquesta canya”. En aquest moment el rei cristià va proclamar solemnement la protecció dels musulmans refugiats: “Vosaltres, emigrants, estareu segurs en el meu país. Qui us insulti haurà de pagar una multa. Jo no vull fer mal a cap de vosaltres, ni que fos a canvi d'una muntanya d'or”.

Aquesta és la primera història que tenim d'una trobada entre cristians i musulmans, i s'esdevingué precisament quan aquests es trobaven refugiats en un país cristià. I és interessant veure com més endavant, quan el rei Negus fou assetjat per un pretendent al tron, tots els refugiats demanaren a Déu que triomfés aquest rei cristià, cosa que de fet succeí. Àdhuc, segons una tradició, quan sobrevingué la mort al rei, el profeta Muhammad va resar per ell a fi que obtingués el perdó de Déu. En un context modern, tota aquesta història podria ser interpretada com a cas reeixit d'acollida i de posterior identificació de l'immigrant amb el seu nou país. Aquesta acollida marcarà per sempre la percepció que l'islam té del cristianisme com la religió més prospera i més valorada. El mateix Alcorà diu en relació amb l'acollida que tingué lloc a Etiòpia:

Veuràs que els més amics dels creients són els qui diuen 'som cristians'. És que entre ells hi ha sacerdots i monjos, i en ells no hi ha altivesa (C 5, 82).

1.3. L'acollida dels habitants de Medina

Una altra experiència fonamental d'acollida fou la germandat que s'establí entre els habitants de la ciutat de Medina i els musulmans que hagueren

de fugir cap al nord de la Meca. Segons la tradició, cada medinenc va prendre com a *germà* un musulmà, el va acollir i li donà refugi. Aquest agermanament d'un autòcton amb un immigrant segueix encara com a una cosa viva, per exemple en un dels rituals religiosos dels *alevis*, que són un grup musulmà turc d'arrels xiïtes i sufis que té més de quinze milions de fidels. En aquest ritual, cada musulmà *aleví* s'agermana amb un altre tot recordant l'agermanament entre els medinencs i els musulmans immigrants. La tradició d'Ibn Ishâq ens dona la llista dels agermanats, començant pel mateix profeta. En efecte, Muhammad havia dit:

Sigueu germans en Déu, de dos en dos. Després agafà la mà d'Alî Ibn Abî Tâlib i digué: 'Aquest és el meu germà'.

En el pacte signat entre Muhammad, els emigrats de la Meca, els habitants de Medina i els jueus, s'estableix una protecció especial per als estrangers, que determina els drets i els deures d'aquests últims: "Yathrib (Medina) serà un lloc de protecció (*haram*) per als [signants] d'aquest escrit. L'estranger que sigui acollit sota aquesta protecció serà igual que el seu protector, no se li farà cap mal, i ell no ha de cometre tampoc cap crim" (Ibn Ishâq, *Sirat al-nabawiyya*).

Aquestes tres experiències d'acollida fonamenten en el musulmà una necessària actitud de respecte i d'acollida als estrangers, si més no quan aquests són zoroastrians, jueus o cristians, d'acord amb la teologia musulmana.

Aquesta justificació religiosa s'afegeix al valor connatural en l'àrab pel que fa a l'acolliment del visitant.

Els musulmans, igual que els jueus, foren, doncs, també *emigrants* a Abisínia i a Medina, i en ells hi sobreviu una actitud d'agraïment. És obvi que, històricament, també hi hagué en l'islam un oblit de la seva condició d'*emigrants* i de *pelegrins* quan hagueren arribat a la seva *terra promesa*, és a dir, al poder polític i religiós de l'antiga Aràbia. El tercer califa, Omar ibn Khattâb, va expulsar d'Aràbia una bona part dels cristians de la ciutat de Najrân. Hom li atribueix també tot un seguit de prescripcions humiliants i segregacionistes adreçades als jueus i als cristians que vivien en terra islàmica. És molt probable que aquestes prescripcions li hagin estat atribuïdes falsament, igual que sembla falsa una suposada dita del Profeta ordenant que no hi hagués cristians ni jueus a Hijâz (Nordest d'Aràbia). Tot i que aquestes disposicions siguin probablement apòcrifes, no han deixat d'inspirar consideracions fonamentalistes.

L'advertència de Jahvè al poble abans d'entrar a la *terra promesa* recomanant no oblidar la condició d'emigrant una vegada assentats en aquella terra és, doncs, una advertència de valor universal, que ha de ser atesa per tot home i per tota religió. No és debades que el terme àrab que hom tradueix per *infidel*, "kâfir", significa originàriament *ser desagraït, tapar o cobrir la veritat* i, per tant, *oblidar* el do de Déu.

2. EL MUSULMÀ, UN CAMINANT

No són només els jueus i els cristians els que viuen la seva vida com a caminants i pelegrins. També en la tradició islàmica hi ha elements dinàmics, tot i l'estabilització que suposa la fundació d'un estat islàmic, primer entorn del Profeta i després en torn dels Califes, de manera que *el seu Regne sí que sembla ser cosa d'aquest món*.

Parlarem ara d'elements que giren gairebé sempre al voltant de la idea de "camí", la qual, sorprenentment, apareix en nombrosos termes fonamentals de la teologia islàmica. Això és el que fa que el musulmà sigui un caminant.

2.1. La llei islàmica com a un camí

L'islam ha remarcat el fet que el terme àrab que designa la llei islàmica, la *shari'a*, significa etimològicament *camí*. Hi ha moltes possibilitats d'interpretar aquest fet de manera *mística* i *espiritual*, ja que hom pot considerar que la llei és primàriament un camí o una guia que condueix l'home vers Déu. El musulmà, doncs, ha de viure la seva vida com un caminant.

2.2. El "camí recte" (*sirât al-mustaqîm*) que cal recórrer

En la pregària que es recita cinc vegades al dia, la *fâtiha*, amb la qual s'obre l'Alcorà, hi trobem també la idea de camí, *al-sirât al-mustaqîm*. L'orant demana a Déu que el guïï per aquest camí recte, i no pel camí dels qui han ofès

Déu o dels qui s'han esgarriat. Aquest *sirât al-mustaqîm* és també el camí que caldrà recórrer el dia del judici i que menarà directament vers el paradís. És com una mena de pont suspès sobre l'infern.

2.3. Parlar àrab com a un desplaçament

Si això encara fos poc, la llengua en la que està escrit l'Alcorà, l'àrab, es denomina així a partir d'una idea de desplaçament. En efecte, el terme *'araba* significa originàriament "travessar", anar d'un lloc a un altre. És d'aquí d'on ha sorgit el terme emprat per dir "expressar-se". "Expressarse" (en àrab) significa etimològicament creuar, travessar. I això, perquè quan parlem *travessem* els sentits, i també perquè ens desplaçem (en la nostra manera de pensar i de ser) tot avançant en la comprensió. Parlar àrab és, doncs, creuar, travessar.

2.4. La confraria sufí és també un camí

Més encara, la paraula que els místics de l'islam utilitzen per designar una *confraria*, és a dir, el grup sufí que es reuneix per resar, és el de *tarîqa*, que vol dir també *camí*. El sufí viu en un pelegrinatge permanent per la via mística, tot passant d'unes etapes o estacions (*maqâm*) a unes altres. Fins i tot el sufisme ha relacionat la paraula "cor" (*qalb*) amb el verb "transformar-se" (o girar-se), *inqalaba*. El cor, com que és

el lloc de la presència de Déu en l'home, es transforma constantment, ja que Déu se li va manifestant d'una manera sempre nova. És per això que l'estat espiritual (*hâl*) és infinitament canviant.

2.5. El món en moviment etern

Alguns pensadors místics de l'islam, com ara Ibn Arabi, també conceben el món en un moviment etern. A partir d'una teoria medieval de la creació, aquest autor murcià concebia Déu com una mena d'ésser vivent que respira. Cada exhalació de Déu significa una re-creació del món; i cada inspiració significa un retornar del món al seu origen. En l'exhalació següent el món torna a aparèixer, normalment tal com era abans, i això dona la sensació de continuïtat. No és ara el moment de debatre científicament sobre aquesta teoria medieval, sinó de mostrar com s'interpretava místicament aquesta

teoria. Les coses es troben també en un etern moviment i pelegrinatge, vénen de Déu i a Déu tornen constantment.

2.6. Benaaurats els estrangers

Finalment, hi ha una dita del Profeta, ben coneguda entre els musulmans, que pot fonamentar tant l'acollida d'estrangers com l'experiència de la vida com a *migració*: "L'islam va començar com a estranger (*gharîb*) i ha de tornar a ser tal com va començar. Benaaurats (*tûba*) els estrangers" (Muslim, *Imân*, 232 ss). El Profeta es referia al rebuig que va haver de viure l'islam en els seus inicis. Per això, atès que l'estranger (*gharîb*) és considerat com un estrany i per això mateix és rebutjat, podríem traduir *crístianament* aquesta benaurança dient: "benaaurats els perseguits" (cfr. Mt 5,10).

3. L'ASCENSIÓ AL CEL DEL PROFETA

L'islam, com el judaisme i el cristianisme, ha elaborat també una mística del pelegrinatge en dues dimensions, la vertical i la horitzontal, tal com dèiem anteriorment. En la seva dimensió vertical, el paradigma es troba en l'ascensió nocturna del mateix profeta Muhammad. Aquest relat, que en l'Alcorà es troba només apuntat, ha estat extensament desenvolupat i detallat en la tradició, molt particularment en el corrent místic de l'islam que és el sufisme. Segons la tradició, Muhammad es va desplaçar cor-

poralment des de la Meca a Jerusalem, on es trobà amb els grans profetes de la tradició bíblica i, entre ells, amb Jesús. Després de resar en l'explanada de l'antic temple d'Israel, el Profeta fou elevat a través dels set cels –seguint l'antiga cosmologia ptolemaica– fins arribar a la presència de Déu. Allí rep el manament de pregar cinquanta vegades al dia. Quan torna a baixar, Muhammad es troba amb Moisès i conversen una estona. Moisès, que coneixia bé la fràgil fidelitat del poble en el desert, encoratja

Muhammad perquè torni a la presència de Déu i li demani una reducció del nombre de pregàries obligatòries: “La pregària és una càrrega pesada, i el teu poble és dèbil”, li diu Moisès. El Profeta aleshores aconsegueix diverses *rebaixes* fins arribar a les cinc obligatòries que ara es fan, però amb la promesa que el seu valor meritori serà el mateix que si fossin cinquanta.

El relat tradicional situa un gran profeta en cada un dels set cels, és a dir, en cada una de les òrbites dels set *planetes* de la cosmologia antiga, en la que la Terra era al centre. En la primera òrbita, que era la de la Lluna, hi habitava el profeta Adam; en la segona, la de Mercuri, hi ha Jesús i Joan Baptista; en la tercera, la de Venus, hi ha Josep; en la quarta, la del Sol, hi ha Idriss (Enoc); en la cinquena, la de Mart, hi habita Aaron; en la sisena, la de Júpiter, Moisès i, finalment, en la setena, la de Saturn, Abraham.

El que és important en aquest relat és que la interpretació mística sufi l’ha convertit en el model de vida espiritual de tot home que vulgui viure la seva fe en profunditat. L’home ha de seguir els passos de Muhammad en la seva ascensió vers Déu i ha de trobar-se també amb tots els profetes per tal de rebre d’ells la seva saviesa. Aquesta ascensió segons l’islam confirma Muhammad com a Segell dels profetes, és a dir, com a la síntesi de totes les revelacions anteriors. El místic va pujant també en la mesura que es va apropiant de la saviesa de cada un dels profetes. D’aquesta manera,

el místic *pelegrina* de revelació en revelació, de saviesa en saviesa, sense aferrar-se a cap d’elles, sense limitar-se a cap d’elles. La seva passió per Déu fa que el cerqui allà on hi pugui haver algun rastre d’Ell. És així com va entendre la seva vida el famós místic murcià Ibn Arabí (s. XIII), quan digué que Jesús havia estat el seu primer mestre, fins que finalment va rebre l’herència de Muhammad, després d’haver rebut l’herència de tots els profetes. També és interessant de veure com Muhammad no es va quedar en la presència de Déu, ni tampoc en cap dels set cels, sinó que va baixar de nou a la terra per tal de comunicar la seva experiència i guiar els homes, a la manera com ho fan també els Bodhisatves que renuncien a submergir-se en el Nirvana per tal de guiar els homes vers la *il·luminació*.

Ja hem esmentat abans com el Jesús de l’islamisme és un dels models de profeta pelegrí. També ell puja al cel —sense que hagi mort, segons la doctrina musulmana— i espera allí fins que torni de nou abans de la fi del món. Tanmateix, no és ell l’únic profeta que viu en cos i ànima en els cels: també es diu que hi són Idriss (Enoc) i Elies.

Finalment, en la tradició xiïta trobem la figura messiànica del *Mahdi*, l’imam esperat de la fi dels temps, que és un etern errant fins a la seva manifestació final. Aquest fou l’últim dels grans imams xiïtes que, misteriosament, va desaparèixer sense deixar rastre. Viu, doncs, ocult, sense envellir, tot esperant la fi dels temps.

CONCLUSIÓ

Aquest escrit volia ser un esbós d'una *teologia de la migració*. Hem vist com les religions tenen, si més no, elements per situar com a cosa imperativa l'acolliment de l'immigrant, tot donant lloc a un *descentrament* de la societat d'acollida: aquesta, que es creia ser l'ideal cultural vers el qual havien de tendir els immigrants, troba que la seva *estabilitat* li fa perdre la dimensió de *pelegrinant* de la vida. El centre es desplaça vers aquell que ha deixat la seva terra i la seva casa. L'immigrant no viu necessàriament la seva migració com a un pelegrinatge; pot ser que ho faci si ho viu en tota la seva profunditat espiritual, com aquell que realitza una ascensió vertical vers Déu. Aquesta ascensió dona nord i sentit al pelegrinatge horitzontal, de la mateixa manera com l'as-

scensió de Moisès a l'Horeb aportà el nord i el sentit a l'èxode d'Egipte. En tot cas, l'immigrant serà sempre el símbol de l'home que viu en recerca i en moviment.

Aquesta saviesa de vida no és exclusiva de les tres religions monoteistes que hem presentat aquí. Es troba també, amb una força semblant, en el pelegrinatge de l'home a través de les diverses reencarnacions de les religions orientals. En l'hinduisme hom hi troba quelcom àdhuc millor: el pelegrinatge de l'home que, a través de les diverses teofanies, *cerca Déu en totes les coses*. El creient oriental ho viu tot com a una *teofania*, com a una manifestació de Déu. L'experiència mística consisteix, doncs, en pelegrinar d'una teofania a l'altra per tal d'ascendir en el coneixement de

Déu, aconseguint així que tot pugui ser ocasió per a la trobada amb la divinitat.

Acabaré amb un preciós poema que situa el mateix Jesús com a emigrant en el cor d'una pastera. Podria ser el cant de denúncia de tots els qui es veuen obligats a deixar llurs països.

A la nanita nana

Duérmete cielo,
la patera es chiquita grandes los sueños...
Que Jesús y María
también se fueron,
huyendo de un Herodes
al extranjero...
huyendo de un Herodes
el Dios eterno...
nosotros por el hambre,
Él por el miedo,
nosotros en patera
Él en jumento...
Tu papá va remando
y yo te velo...
los Herodes y el hambre

quedaron lejos...
que se duerme mi niño,
se está durmiendo.
Que lo arrullen la luna
y los luceros,
que se callen las olas,
que calle el viento...
Cuando lleguemos, niño,
cuando lleguemos,
comerás pan de trigo
y hasta cordero,
que es Navidad, mi vida,
y el Dios del cielo
sólo quiere una cosa:
que nos amemos...
que Jesús y María
también se fueron,
huyendo de un Herodes
al extranjero...
a la nanita, nana,
duérmete, cielo.

Alfonso Valverde
Nanas de la patera